

ЗАЛУЧЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ ДО ПІЗНАННЯ ХРИСТИЯНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ

(на прикладі вивчення духовної спадщини
сучасних українських композиторів)

Стаття присвячена проблемі пізнання християнських цінностей, які відіграють важливу роль у духовно-моральному розвитку особистості, майбутніми вчителями музичного мистецтва в ході вивчення курсу «Сучасна українська музика». Розглянуто духовні твори видатних українських композиторів сучасності, що прославляють Творця всесвіту і є зразками пропаганди ідей добра, гуманізму, спонукають до роздумів про людяність, взаємоповагу в контексті морально-етичних цінностей християнства.

Ключові слова: християнські цінності, духовна спадщина, сучасні українські композитори.

Основна увага сучасної педагогічної освіти прикута до процесів, пов'язаних із духовним розвитком особистості. Науковці постійно перебувають у пошуках ціннісних ідеалів та орієнтирів у вихованні молодого покоління і вбачають у цьому не тільки духовний розвиток особистості, а й суспільства загалом. Так, «визнання об'єктивно існуючої правди про дійсність, Бога, людину і світ, забезпечує нерушимий культурний фундамент, що дає змогу людині орієнтуватися, відштовхуючись від незмінних азів. Руйнування такого бачення дійсності й правди про неї вносить хаос, веде в результаті до невідворотних помилок, згубних для людини, ставить під сумнів і порушує все, що людина може прийняти за надійну опору, робить відносним те, що є незмінним і постійним» [10, с. 108-109].

Одним із провідних напрямів української педагогічної традиції з давніх часів була християнська педагогіка, у якій виховання молоді розглядалося як розкриття образу Божого в кожній людині, бо саме християнські цінності покликані вирішити проблеми духовно-морального виховання молодого покоління в сучасному суспільстві, дати йому правдиві орієнтири та засоби для осягнення вічного та земного щастя.

Так, аналіз впливу християнських цінностей на творення системи духовно-морального виховання молоді був предметом уваги таких дослідників, як І. Бех, М. Євтух, В. Зеньковський, І. Зязюн, І. Кушак, О. Лобач, М. Мельничук, О. Огірко, В. Рашковська, О. Сухомлинська, О. Цимбал, А. Яковенко та ін.

У наш час до складу програм вищих навчальних закладів введено курс «Християнська етика» («Наука про моральне добро людини на основі абсолютних вартостей, якими наповнена християнська культура» [9, с. 97]), мета якого – інформувати про моральне вчення християнства як джерело загальнолюдських цінностей; виховувати молодь на засадах правди («...і спізнаєте правду, і правда вас визволить» (Ів. 8:32)); свободи у Христі за принципом: «Один Господь, одна віра, одне хрещення» (Ефес. 4:5); а також на таких моральних чеснотах, як мудрість, мужність, справедливість, стриманість, милосердя, миролюбність [9]. Допомогти майбутньому вчителю «знайти той основний критерій можливості пізнання людини, яким є Ісус Христос, без якого неможливо зрозуміти людину, її призначення, покликання, сутність і сенс існування» [10, с. 110], на нашу думку, повинні педагоги не тільки під час вивчення християнської етики, а й у процесі опанування інших дисциплін гуманітарного та мистецького циклів, зокрема історії музики.

Мистецтво, проникаючи «всерединою» невербальним способом (за допомогою художніх засобів вираження), має неабияке значення в розвитку духовної культури особистості. Значна кількість досліджень присвячена проблемі естетичного впливу мистецтва на особистість (В. Бутенко, С. Кримський, М. Лещенко, Л. Масол, Н. Миропольська, О. Олексюк, В. Рагозіна, Т. Рейзенкінд, Г. Шевченко та ін.). Питання історії духовної музики розкриваються в роботах С. Осадчої, А. Ткаченко, О. Торби, С. Уланової та ін.; вплив духовних творів на розвиток освіти й мистецтва – у працях М. Маріо, Л. Московчук, Л. Остапенко, Л. Радковської та ін. Процеси, що відбуваються в духовному соціокультурному просторі сьогодення відображаються у наукових розвідках мистецтвознавців Л. Кияновської, О. Козаренка, С. Павлишин, Б. Сюті, І. Харитона та ін.

Актуальною залишається проблема залучення майбутніх учителів музики до творчого пізнання християнських цінностей,

«ми маємо тут справу з пропусканням через себе тієї Цінності, якою є Ісус Христос, удосконалюючи таким чином цінності людини як Дитя Божого» [10, с. 116].

Мета статті - висвітлити питання використання педагогічного потенціалу духовної спадщини сучасних українських композиторів для пізнання християнських цінностей (вічних Любові, Добра, Правди, Справедливості, Милосердя) та прийняття їх у своє життя майбутніми вчителями музичного мистецтва.

Демократичні процеси в нашій країні дають можливість вільного пізнання та сповідування християнських цінностей. Дослідниця Є. Сек нагадує, що «Бог – джерело цих цінностей, Він сам є Правдою, найвищим Добром і найпрекраснішою Красою, відкриває людині таємницю свого буття через Ісуса Христа, який... приніс спасіння людині, враженій гріхом» [10, с. 113]. Пошук цінностей, які ведуть до Бога, для кожної людини індивідуальний. Їх пізнання та осмислення є результатом тривалої інтелектуальної та емоційної творчої роботи як викладача, так і студента. Під час вивчення курсу «Сучасна українська музика», а саме духовної спадщини сучасних українських композиторів, майбутні фахівці вчаться переживати цінності, що ґрунтуються на вірі у присутність Ісуса Христа в житті людини: а) поваги до людської гідності: довіри, доброзичливості, скромності, терпимості, ввічливості; б) доброти: благородства, турботливого ставлення до людей, щирості, тактовності, миролюбності, лагідності, милосердя; в) співчуття : співпереживання, поступливості, уважності; г) справедливості: чесності, вірності, правдивості, об'єктивності, вимогливості та ін. Залучення молодих людей до пізнання й насолоди вищими цінностями, які ведуть людину на вершину людськості, відбувається у процесі ознайомлення з найкращими духовними полотнами сучасних українських композиторів. Їх вивчення дозволяє нагадати біблійні євангельські події, поіншому поглянути на цінність гідності людської особистості та її щастя, спонукає до осмислення особистого духовного життя і його ролі в земному житті; разом із прийняттям цінності, якою є Бог, майбутні вчителі мають можливість «прийняти цінність любові Божої... і вступити на шлях наслідування Христа, жити Христом, жити Цією Цінністю» [10, с.116].

Сучасні українські композитори, продовжуючи традиції М. Березовського, Д. Бортнянського, А. Веделя, С. Воробкевича, М. Леонтовича, М. Лисенка, К. Стеценка, не обмежені жодними зовнішніми «позамистецькими», «позадуховними» критеріями (після здобуття Україною незалежності знімаються заборони на пропаганду релігійних творів), припадають до вічного для кожного українського митця джерела – духовного, в основу якого покладені любов до Бога, людяність, чесність, справедливість, скромність, щирість, вдячність, працелюбство, повага до батьків, життєрадісне ставлення до життя, тобто християнські цінності. Зупинимося на огляді духовної творчості деяких композиторів.

Серед найвагоміших здобутків серйозного музичного мистецтва останніх років слід згадати доробок одного з найбільш яскравих представників львівської композиторської школи, правнука священика *Мирослава Скорика*. Мистецтвознавець Л. Кияновська зазначає, що в родині композитора «християнські цінності завжди сприймалися як найголовніші, глибоко закорінені у свідомості та ставленні до життя» [4, с. 370]. Так, особливої уваги у творчості композитора заслуговують мікроцикл прелюдії і фуґи Ре-бемоль мажор, ліричні фрагменти скрипкової Сонати №2, Диптиху, Третій фортепіанний концерт, де назва першої частини «Молитва» обумовлює генеральну спрямованість розвитку циклу, Псалом №50, «Молитва» для камерного оркестру і, звичайно, відома на весь світ «Мелодія», де «духовне», на думку Л. Кияновської, мислиться М. Скориком «не як аскетично-відсторонене, а як глибоко особистісне прагнення людини з усіма її слабостями і беззахисністю відкрити серце Богові й отримати від нього любов та милосердя» [4, с. 370]. Така сфера розуміння знаходить своє втілення і в опері «Мойсей» за мотивами поеми І. Франка, і хоровому концерті-реквіємі. Тернистий і крутий сорокалітній шлях мандрів Пророка та його послідовників до Землі Обітованої представлені в опері з розумінням найвищої ідеї «служіння Богові» в музиці, «нездоланим прагненням, притаманного кожному, в чийй душі живе іскра Божа, знайти свій єдиний і неповторний шлях до істини, яким би крутим і ілюзорним він не видавався» [4, с. 371]. Духовний концерт (Реквієм) відображає «універсальний, осмислений поза часом і простором стан просвітленої скорботи, біль від втрати близької

людини, який пом'якшується лише надією на Боже милосердя і помилування» [4, с. 376].

Згадаємо кримського композитора, татарина за походженням, лауреата Національної премії України ім. Т. Г. Шевченка (2000) *Алемдара Караманова*. Цікавою сторінкою його біографії є те, що після закінчення аспірантури в Москві, переживши важку творчу кризу, композитор назавжди виїхав зі столиці й повернувся в Сімферополь, де... приймає хрещення! Із цього моменту головною ідеєю творчості, за його словами, стає «музична релігія». Ось як говорив про це сам композитор: «Иисус Христос явился мне духовным образом. Я его не видел своими плотскими очами. Он проникнул всю мою сущность Духом Святым и поднял на небо. И я ходил три дня на небесах, а потом стал писать музыку и дух запел» [6, с. 1]. А. Караманов, цілком присвятивши себе симфонічній і вокально-симфонічній музиці, створює з 1965 по 1980 рр. (часи найбільш жорстокого застою) 13 симфоній, із яких 12 написані за євангельськими мотивами: «Совершишася во славу Богу во имя Господа Иисуса Христа»; «Et in amorem vivificantem» («И во любовь животворящую»); «Бысть», за Одкровенням Іоанна Богослова (Апокаліпсис). Перу композитора належать вокально-симфонічні твори в жанрі католицької релігійної музики: *Stabat Mater* (1967), *Меса* (1973) і *Реквієм* (1971); Третій фортепіанний концерт «*Ave Maria*» [6].

Значною подією музичного життя в 1998 р. була поява в доробку *Євгена Станковича* хорового концерту «Господи, Владико наш» для мішаного хору а cappella, що ознаменував відродження духовного хорового концерту після М. Березовського, Д. Бортнянського, А. Веделя. В основу свого твору композитор поклав ряд віршів із «Книги Псалмів». У першій частині *Allegro risoluto* використано текст псалму № 31, вірш 11: «Веселітесь у Господі і тіштесь праведні, і співайте із радістю всі щиросердні». Друга частина – *Largo*, що є ліричним центром, має молитовно-благальний характер і в її основі лежать такі рядки з псалму № 85, вірш 3: «Змилосердся до мене, о Господи, бо я кличу до Тебе весь день». У третій частині (*Allegro*), яку називають скерцо або інтермецо, - рядки з псалму № 104, вірш 1: «Дякуйте Господу, кличте ім'я Його, серед народів звіщайте чини Його!», а в середній побудові – псалом № 96, вірш 12: «Радійте,

праведні Господом, і славте Його святу пам'ять!» та № 104, вірш 3: «Хваліться святим Його Йменням, хай тішиться серце, шукаючи Господа!». У Фіналі панує світло-ліричний образ, що «асоціюється з Божою благодаттю» [3].

Одним із найвідоміших у світі українських композиторів, доробок якого увійшов до скарбниці музики ХХ століття разом із творами С. Губайдуліної, Е. Денісова, Г. Канчелі, А. Пярта, А. Шнітке, вважається *Валентин Сильвестров* [2]. На сьогодні композитор має у своєму арсеналі близько ста найменувань окремих духовних творів, тривалістю звучання понад п'ять годин: «Літанія», «Кредо», «Алілуя», котрі згодом він об'єднав у «Літургійні піснеспіви»; «Всеношні піснеспіви», цикл «Псалми і молитви»; «Давидові псалми», «Духовні пісні», «Алілуя»; цикл Різдвяних пісень («Спи, Ісусе, спи», «Свята ніч») та ін. Духовна музика В. Сильвестрова – це переважно монологи-роздуми автора, своєрідна сповідь земної людини, що «ллється спокійно, вдумливо, інколи прискорюючись, інколи уповільнюючись, але із загальним молитовним зосередженням, без пози й самозамилування, однак із яскравою індивідуальністю» [2]. Основним кредо митця, яке в повній мірі відноситься і до майбутніх учителів мистецтва, можна вважати такі його слова: «У творчості головне, як і в медицині, не нашкодити тому, що прийшло. Отримати як дар і донести...» [12].

Релігійні образи розкриваються в багатьох вокально-хорових, театральних та інструментальних творах харківського композитора, лауреата престижних міжнародних конкурсів композиторів (ім. К. Сероцького (Польща, 1990); духовної музики (Фрібург, Швейцарія, 1991); ім. В. Лютославського (Польща, 1995); ім. А. Дютійє (Франція, 1996); ім. Г. Малера (Австрія, 1998)) *Олександра Щетинського*. Так, одним із кращих авторських втілень біблійної тематики митця є фортепіанна п'єса «Моління про чашу», а також камерна опера «Благовіщення», твір для соліста-баса та п'яťох інструментів «Хрещення, спокуса і молитва Господа нашого Ісуса Христа», у яких присутні «м'які тони та тиха звучність, призначені для роздуму, співпереживання слухача» [5, с. 289]. Композитор продовжує європейську традицію духовної музики в монументальних канонічних опусах «Латинської меси» та «Реквієму». У своїй творчості О. Щетин-

ський часто звертається до поезії та філософії Г. Сковороди (симфонія «Узнай себе» та ін.), адже для українського філософа було характерне християнське світобачення, пов'язане зі зверненням до Бога. Зауважимо, що важливим засобом формування емоційної сфери майбутніх педагогів Г.Сковорода вважав поезію, музику, художню культуру, пріоритетного значення надавав формуванню духовності як провідної якості особистості. Вчитель, на думку Г. Сковороди, - керівник, наставник, порадник, друг, який повинен спонукати в учнів бажання й уміння вчитися; виробляти звичку до самоосвіти; розвивати позитивні нахили й обмежувати негативні прояви; сіяти в душах вихованців любов, радість, доброзичливість, вдячність [7]. До речі, до творчості Г. Сковороди звертався також український композитор *Іван Карабиць* (хоровий концерт «Сад божественних пісень»).

Глибоко особисте переживання і найвища філософська мудрість присутня в духовних творах сучасного українського композитора, випускника Київської консерваторії *Володимира Рунчака*. У його духовній спадщині - молитва для мішаного хору без супроводу «Господи, Боже наш»; концерт-кант на канонічні тексти для мішаного хору і дитячих голосів «Оспівуючи Різдво Господнє...»; «Духовні піснеспіви»; «Глас труби страшного суду»; «Kyrie eleison» для скрипки і баяна [5].

У своїй творчості постійно звертається до релігійних образів львівський композитор, піаніст, учений, громадський діяч, лауреат премії Міністерства культури і мистецтв України ім. М. Лисенка (2000) в галузі композиції (за духовні музичні твори) *Олександр Козаренко*. Його перу належать «Богородичні пісні» для солістів і жіночого хору; ораторія для солістів, читця, мішаного хору, органу та оркестру «Страсті Господа нашого, Ісуса Христа» (десять антифонів наспіву Острозького); «Кафолічна літургія»; «Час покаєння» - камерна опера для солістів і оркестру на вірші українських поетів XVII – XVIII ст. Л. Горки, І. Величковського, І. Максимовича, Г. Сковороди (1997), «Псалом Давида» для хору й оркестру (1998), «Літургія Св. Іоанна Золотовустого» (1999 – 2000); «Український реквієм», який має підназву «Лемківський» (2008). Головна ідея реквієму, відтворена на музичному рівні, - від страждання через молитву до умиротворення і спокою, віднайденого в Господі. В основу музичного

твору покладені 12 частин латинської заупокійної меси, переспівані львівським поетом Н. Федораком. Це дозволило композиторові О. Козаренку створити в українській сучасній музиці своєрідний еквівалент «Страстей за Лукою», «Польського реквієму» К. Пендерецького, «Військового реквієму» Б. Бріттена, які ознаменували трагічні події в житті європейських народів ХХ ст.

Окрім творів згаданих композиторів, варта уваги духовна спадщина В. Бібіка, Н. Боевої, А. Гаврилець, В. Губаренка, Л. Дичко, В. Зубицького, В. Камінського, В. Птушкіна, В. Степура, В. Тиможинського, І. Щербакова та ін., а також високопрофесійних музикантів і композиторів української діаспори А. Гнатишина, М. Кузана та ін., яка є зразком пропаганди ідей добра, правди, свободи, спонукає до роздумів про людяність і взаємоповагу.

Отже, під час вивчення духовної спадщини сучасних українських композиторів, що поповнила найбільш цінні набутки нашої культури, чесноти Христа – велика любов до ближніх і до ворогів, покора і лагідність, терплячість і милосердя, миролюбність і водночас справедливість, мужність – можуть стати персональними цінностями майбутніх фахівців, і першочергове завдання викладачів вищих навчальних закладів освіти - використати цей потенціал у своїй педагогічній роботі.

Список використаної літератури

1. Біблія або Книги святого письма Старого й Нового заповіту. – Українське біблійне товариство, 2002. – 1159 с.
2. Гобдич М. Духовна музика Сильвестрова як сповідь земної людини [Електронний ресурс] / М. Гобдич // День: №199, (2012) 2 листопада. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/kultura/duhovna-muzika-silvestrova-yak-sprovid-zemnoyi-lyudini>.
3. Данилейко С. Жанрова природа хорової музики Євгена Станковича / Данилейко С. В. // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова : зб. наук. праць за матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. «Гуманістичні орієнтири мистецької освіти» (м. Київ, 26-27 квітня 2007 р.). – Вип. 5 (10). – К. : НПУ, 2007. – С. 210-213. – (Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти).
4. Кияновська Л. О. Галицька музична культура ХІХ – ХХ ст. : навч. посібник / Л. О. Кияновська. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2007. – 424 с.
5. Кияновська Л. О. Українська музична культура : навч. посібник / Л. О. Кияновська. – Львів : «Тріада плюс», 2009. – 356 с.
6. Клочкова Е. Алемдар Караманов: «Именно в музыке проявилась моя вера ...» [Електронний ресурс] / Елена Клочкова // Истина и жизнь (2002 г. № 11). – Режим доступу: <http://www.karamanov.ru/articles/1.html>.

7. Кулик І. О. Духовно-моральні аспекти професійного розвитку вчителя в педагогічній спадщині Григорія Сковороди / І. О. Кулик // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського : зб. наук. праць за матер. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. «Теоретичні та методичні засади особистісно-професійного розвитку майбутнього вчителя» (м. Вінниця, 26-27 листопада 2014 р.) – Вип. 42. – Ч.2. – Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2014. – С. 207-209. – (Серія: Педагогіка і психологія).
8. Московчук Л. М. Українська духовна музика : навч.-метод. комплекс (програма, методичний посібник, нотохрестоматія) [для вчителів загальноосвітніх навч. закладів та недільних шкіл] / Л. М. Московчук. – Кам.-Подільський : Аксіома, 2010. – 704 с.
9. Огірко О. В. Виховання студентської молоді на засадах християнської моралі [Електронний ресурс] / О. В. Огірко // Наука. Релігія. Суспільство, № 2, Донецьк, 2001. – С. 96-103. – Режим доступу : http://iai.donetsk.ua/_u/iai/dtp/CONF/9/articles/sec2/s2a4.html
10. Сек Е. Фестиваль християнської культури «Евтрапелія» - місія і суспільно-культурний фон / Ева Сек // Естетика і етика педагогічної дії : зб. наук. праць / Інститут педагогічної освіти та освіти дорослих НАПН України; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка; гол. ред. І. А. Зязюн, заст. гол. ред. М. І. Степаненко, О. М. Отич. – Вип. 4. – К., Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2012. - С. 108-117.
11. Сухомлинська О. В. Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей / О. В. Сухомлинська // Шлях освіти. – 2002. - №4. – С. 13-18.
12. Чекан О. Приструнивши авангард [Електронний ресурс] / Олена Чекан // Тиждень, 29 жовтня, 2010. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/Publication/7465>

Оксана Довгань

ПРИБЛИЖЕНИЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ МУЗЫКИ К ПОЗНАНИЮ ХРИСТИАНСКИХ ЦЕННОСТЕЙ (на примере изучения духовных произведений современных украинских композиторов)

Статья посвящена проблеме познания христианских ценностей, играющих важную роль в духовно-нравственном развитии личности, в частности будущего учителя музыки. Автор предлагает во время изучения курса «Современная украинская музыка» рассматривать духовное наследие выдающихся украинских композиторов современности (И. Карабица, А. Караманова, А. Козаренко, В. Рунчака, В. Сильвестрова, М. Скорика, Е. Станковича, А. Щетинского), которое, прославляя Творца Вселенной, является образцом воспевания, почитания и утверждения в мире идей добра, гуманизма, побуждает к размышлениям о человечности, взаимоуважении в отношениях друг с другом и иных морально-этических ценностях христианства.

Ключевые слова: христианские ценности, духовное наследие, современные украинские композиторы.

Oksana Dovgan

**INVOLMENT OF FUTURE TEACHERS OF MUSIC IN THE KNOWLEDGE
OF CHRISTIAN VALUES (on the example of spiritual works
of the contemporary Ukrainian composers)**

The article deals with the problem of Christian values knowledge that plays an important role in the spiritual and moral development of the individual, such as future teachers of music. The author offers while taking the course «Modern Ukrainian music» to consider spiritual works of prominent contemporary Ukrainian composers (I. Karabits, A. Karamanov, A. Kazarenko, V. Runchak, V. Silvestrov, M. Skorik, E. Stankovich, A. Shchetinskii). By glorifying the Creator of the universe they are considered the examples of propaganda of good ideas, humanism and these works stimulate the reflection on the extent of humanity, mutual respect in the relationships, moral and ethical values of Christianity.

Keywords: *Christian values, spiritual heritage, contemporary Ukrainian composers.*

Одержано 15.04.2015 р.